

Maarif

معرفت
MARIFAT

1931 йил 4 июлдан чиқа бошлаган

1993 йил 23 январь, шанба

№ 6 (6517)
Баҳоси 4 сўм.

МАҲОРАТДА ҚЎШҚАНОТ

Хўжайли шаҳар халқ таълими бўлимининг методика кабинети ходимлари ўқитувчиларнинг педагогик маҳоратини мунтазам ошириб боришга асосий эътиборни қаратмоқдалар. Кабинет талаблар даражасида яхши жиҳозланган бўлиб, методик ишларнинг марказига айланган. Бу ерда методистлар ўқув йили бошида ўз ишларини аниқ ва пухта режалаштириб олишади. Шу асосда улар шаҳар мактабларидаги илгор педагогик тажрибаларни ўрганиш ва оммалаштириш, таълим-тарбиянинг муҳим масалалари юзасидан ҳар хил семинар-ингиллар ташкил этиш, ўқитувчиларни малака ошириш курсларига юбориш, очик дарслар ўтказишни кенг қўллаш, энг зарур методик йўл-йўриқ ва тавсияномаларни ўз вақтида илм масканларига етказиш, «Илм мактаби», «Илм ўқитувчиси» каби танловларни уюштиришдек хилма-хил ишларни амалга оширишда жонбоалиқ кўрсатмоқдалар.

Методика кенгаши 14 кишидан иборат кенгашга мактаб-маориф ишининг билмидони, Ўзбекистон халқ маорифи аълочиси, методист Жақсилқў Утениёзов раҳбарлик қилмоқда. Хилма-хил вазифаларда — бошланғич синф ва рус тили ўқитувчиси, инспектор, мактаб директори, методика кабинети мудири, халқ таълими бўлими мудири вазифасини ижро қилувчи вазифаларда ишлаб, бажариб бораётган Ж. Утениёзовни тоғмас ва талабчан методист сифатида шаҳар зиёкорлари яхши билишади, эъзозлашади. Унинг ташаббуси билан методика кенгашининг фаолияти намунали йўлга қўйилган. Кенгаш йилнинг ҳар ойда бир марта шаҳар ўқувчилар уйининг залида мунтазам ўтказилади. Йилнинг бир кун олдин режалаштирилган мактаб ўқитувчисининг очик дарси қўзғатилади ва таҳлил қилинади. Фойдали фикр-мулоҳазалар ўртага ташланади.

Яқинда Ойбек номи ўрта мактабда ўтказилган очик дарсларда қатнашди. Маъмур мактабнинг бошланғич синф ўқитувчилари Ўйбижон Собирова ва Тўлғоний Жуманиёзовлар ўзларининг математика, ўқитиш фанлари бўйича очик дарсларини намунали ўтдилар. Дарсларда техника воситалари ва ҳар хил

кўргазмалар қуроллардан унумли фойдаланилди. Очик дарсларнинг таҳлиliga бағишланган йилгида эса қатор мактабларнинг ўқитувчилари, шаҳар халқ таълими бўлими методика кабинети методисти Ж. Утениёзов чиқиб сўзладилар.

«Октябрь '80 йиллиги» ўрта мактаби шаҳардаги энг илгор илм масканларидан бири. Шу босдан ҳам у таянч мактаби ҳисобланиб, унинг педагогик жамоаси зиёкорларнинг илгор тажрибаларини кенг оммалаштиришда фаоллик кўрсатмоқда. Шу мактабнинг математика ўқитувчиси Қ. Бозоровнинг иш услуби, аниқсиз, диққатга сазовордир. Унинг қўлида таҳсил олган кўпгина ўқувчилар математика бўйича республика олимпиадаларининг ғолиблари бўлишган. Маяковский номи ўрта мактабнинг ўзбек тили ва адабиёти ўқитувчиси Утабика Бобононованинг иш тажрибаси методист Ж. Утениёзов ва Қорақалпоғистон республикаси ўқитувчилар малакасини ошириш институтини ходимлари томонидан ўрганилди ҳамда кўп нусхада плакат тарзида нашр этилиб, мактабларга тарқатилди. Бундай плакатлар рус тили ўқитувчилари Р. Галимуллина, Ҳ. Умарова, А. Қулболаева, А. Қониёзовларнинг иш тажрибалари ҳақида ҳам чиқарилди.

Методика кенгаши раиси Ж. Утениёзовнинг Ю. Тоқимуротов билан ҳамкорлигида 9—11-синфлар учун факультатив машғулотлар бўйича тўзган дастури алоҳида рисола тарзида нашр этилиб, Қорақалпоғистон республикаси мактабларига юборилди. Метод кабинет томонидан Крупская номи мактабнинг бошланғич рус синфи ўқитувчиси Е. Г. Ананьева, Маяковский номи ўрта мактабнинг қозон тили ва адабиёти ўқитувчиси Р. Ҳозоров, М. Нурмухамедов номи мактабнинг бошланғич ўзбек синфи ўқитувчиси З. Ражабова ва бошқаларнинг иш тажрибалари ўрганилиб, оммалаштирилди.

— Билим ва педагогик маҳорат зиёкор учун гўё икки қанотдир, — дейди биз билан суҳбатда методист Ж. Утениёзов, — шу икки муҳим жиҳат бўлмаса, ўқитиш ижодий парвоз қила олмайди, янги марраларни эгаллай олмайди. Шу сабабли ўқитувчилар билими ва маҳоратини оширишга хизмат қилади-ган барча воситалардан фойдаланиш лозим. Бу борада вақтли матбуот муҳим аҳамият касб этади, албатта. Ижодкор ва илганувчан ўқитувчиларимизнинг талайгина мақолалари республика ва район газеталари саҳифаларида босилиб чықди.

Тошкент, Бухоро ва Нукус шаҳарларидаги малака ошириш курсларига навбати келган ўқитувчилар, мактаб директорлари, ўринбосарлари, халқ маорифи ходимлари ўз вақтида юборилиб турилади. Бу борадаги режаларни тўлиқ бажаришга жиддий эътибор берилди. Зероки, ҳар бир ўқитувчи мунтазам ўқини, ўз устида мустақил ишлаши зарурлигини ҳеч қачон унутмаслики керак. Шунга амал қилсак, юзминг ёруғ, юзмингиз улуг бўлаверди.

Ғ. ЕҚУБОВ,
ўз мухбиримиз.

Сайфиддин Шодмоновнинг ҳар бир маърузасини Пахтакор туманидаги 2-хунар-техника номи юрти талабалари мароқ билан тинглашади. Бойси, муаллим она тили ва адабиёти фанларининг моҳиятини ўқувчиларга етказишда бутун куч ва имкониятларини ишга солади.
ТАСВИРДА: С. Шодмонов галдаги машғулотни олиб бораётган.
У. ҚУШВОҚОВ сурати.

ШАНБА 4 ЧОР ШАНБА

АЪЛОЧИЛАР КУПАИДИ

Ўқув йилининг бошларида Фарғона шаҳридаги ал-Хоразмий номи 33-ўрта мактабда бўлган ота-оналарнинг умумий йилгилидаги аjoyиб ташаббусдан сўнг «Мактаб фонди» ташкил қилинди.

Қисқа вақт ичида ота-оналар ва ўқитувчилар ҳамма-ти эвазига фондининг маблағи 25000 сўмдан ошиб кетди. Ҳозиргача савобталаб инсонларнинг эҳсонлари фонда тушиб турибди. Мактаб педагогика кенгаши фондан, аввало, аълочиларга стипендия жорий этишда фойдаланишни маъқул топди.

Ота-оналар ва мактаб ўқитувчилар жамоасининг бундай фойдали ташаббуси ўқувчилар ўртасида катта қизиқиш туғдириб, аъло ўқиниш бўлган ҳаракатни кучайтирмоқда, аълочилар сони ортиб бораётган.

3. БОТИРОВ,
Фарғона вилояти.

70 ЕШЛИ ЖУРНАЛИСТ

Зайниддин Баҳриев «Маърифат» газетасининг Самарқанд вилояти бўйича ўз мухбири сифатида 40 йилдан зиёд вақтдан бери самарали фаолият кўрсатиб келмоқда. У халқ таълими муассасаларидаги илгор педагоглар иш тажрибалари, таълим ва тарбия муаммолари, камчилик ва нуқсонлар ҳақида қанчадан-қанча мақолалар ёзиб муштарилар орасида танилди. Бугунги кунда уруш ва меҳнат фахрийси З. Баҳриев 70 ёшга тўлди. Шу муносабат билан кунга кеча «Маърифат» тахририяти қўлов тадбирини ташкил этди.

Қўлов кечасига республиканинг бир қатор газетажурналистларидан З. Баҳриевнинг қаламшак дўстлари ҳам иштирок этидилар. Кечада сўзга чиққан «Ўзбекистон овози» газетасининг бўлим мудири Ж. Холқосинов, «Учитель Ўзбекистана» газетасининг бош муҳаррири А. Долгимов, Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирилик ходими С. Барноев, Ўзбекистон Журналистлар уюшмаси номидан Ж. Саъдуллоев, «Халқ таълими» журналининг масъул котиб Т. Ҳусеинов, «Бошланғич таълим» ойнамаси бош муҳаррири У. Нурмухамедов, Ҳамза районидagi 230-мактаб ўқитувчиси Қ. Тўлебоев, юбилярнинг яқин қаламашак дўстлари самимий мулоқабат этишди.

Кечада таниқли санъаткорлар Қаҳрамон Дадаев, Алижон Ҳасанов, Турғун Бекназаров, Эркин Рўзиматов ва бошқалар ўзларининг дилтортар қўшиқларини ижро этиб, барча қатнашчиларни мамун қилдилар.

Уз мухбиримиз.

ЎЗАРО КУЧ СИНАШДИЛАР

Тошкентдаги 230-мактабда адабиёт фани бўйича Ҳамза тумани ўқувчиларининг олимпиадаси (билимлар синови) ўтказилди. Унда илм масканларининг зукко ўқувчилари уч гуруҳга бўлиниб, ўзаро куч синашдилар.

Ақсарият ўқувчилар иншо ёзишда, тест саволларига жавоб беришда кўрик мазмунларига ижодий ёндашдилар. Жумладан, 230-мактабнинг 10-синф ўқувчиси М. Нишоновна, 204-мактабнинг 9-синф ўқувчиси М. Саломова, 152-мактабнинг 9-синф ўқувчиси Г. Турдибоева, 227-мактабнинг 11-синф ўқувчиси Д. Азизова-лар томонидан ёзилган иш-шо, расмга тақрирлар қисқа, ихчам ва мазмунлилиги билан бошқаларидан фарқ қилди ҳамда бу ўқувчилар чизган расмлар, улар қаламига мансуб шеврлар танлов кўмитаси аъзолари олқишига сазовор бўлди.

Қ. ТўЛЕБОВ,
Тошкент шаҳри.

МАҲАЛЛАДА ЯССАВИЙ ХОНЛИК

Мактабнинг муҳташам мажлислар зали байрамона безатилади. Ота-оналар, халқ таълими органлари, илмий муассасалар, турли ўқув юртли вакиллари, мактаб ўқитувчи ва ўқувчиларининг эътибори саҳнага қаратилган. Ингилганлар мактаб ота-оналар комитети раиси, профессор К. Назаровнинг тасаввур шеърининг атоқли вакили, XII асрда яшаб ижод қилган буюк истаъдод эгаси Аҳмад Яссавий ҳақидаги ахтироти сўзларини диққат билан тинглашади.

— Тарбия оялада шаклланади, мактабда ривожланади, — деб сўзини давом эттирди нотик. — Халқимизда ҳикматхонлик, китобхонлик анъаналарга айланган. Катта Қазъин маҳалласида Муллаот отадек таниқли Яссавийхонлар ўттишган. Ҳозир бу табаррук зотларнинг авлодлари ана шу анъаналар давом эттиришмоқда. Аҳмад Яссавийнинг ноёб асарларини ардоқлаб асрашмоқда. Бу ҳолатда ҳикматхона очиб кўзда тутилмоқда.

Пойтахтимизнинг Ақмал Икромов туманидаги Аҳмад Яссавий номи 203-мактабда яқинда ўтказилган «Поклик мулкларининг сўлтони Хожа Аҳмад Яссавийга таълимда» мавзудаги анъанавий яссавийхонлик тоғ маънода маърифат байрамига айланди. Кеча сурнай ваюлари билан бошланиб, ҳаётини ҳикматлар, қўшиқлар бир-бирига уланиб кетди.

Ингилганлар турли ёшдаги мактаб ўқувчиларининг, Республика нафис санъат мактаби талабалари ижро этган ҳикматларни жон қўлоқ бўлиб тинглашди. Айниқса, иқтидорли санъаткор, халқаро Яссавий мукофоти

Жумҳуриятимиз мустақилликка эришиб, ҳар томонлама юксалиб бормоқда. Эндиликда жаҳонда Ўзбекистондек давлат барқарор эканлигини юздан ортқ мамлакат тан олди. Демакки, мана шунинг ўзидан ҳам кўришиб турибдики, жаҳон аренасида ҳам халқаро, ҳам иқтисодий ва сиёсий ҳамкорлик қилишга йўл очилмоқда. Ана шундай пайтда Ўзбекистоннинг бош қонуни — Конституциянинг бир овоздан қабул этилиши, айни муддао бўлди. Дарҳақиқат, бу Қонунида мустақил республиканинг Жамғарма банки хусусида ҳам алоҳида бўлим бор.

Республика Жамғарма банки бошқаруви раиси Нуриддин Фахриддинович Муҳиддинов газетамиз мухлисларига банкдан фойдаланишнинг йўл-йўриқлари, шунингдек, олдидна турган муҳим вазифалар хусусида фикр-мулоҳазаларини билдиради.

— Нуриддин Фахриддинович, агар сир бўлмаса, жамғарма банк ўз фаолиятини қайси йўсинда амалга оширади. Мухлисларимизда ана шу савол анча қизиқиб уйғотмоқда.

— Фикрингизга тушундим. Республика жамғарма банки фаолиятини ўзининг устави ва Ўзбекистон республикасининг «Банкларнинг фаолияти йа Банкларнинг ҳақидаги қонун» асосида амалга оширади. Чунки, бу уставнинг учинчи модда тўққизинчи бандида айтиладики, «Ўзбекистон жамғарма банки хизматчилари ўз миқозларининг шахсий ҳисоби ва омонатлари бўйича қилинган операцияларини сир сақлашга мажбурдирлар».

Уставнинг чиккичи модда учинчи бандида кўзда тутилганидек, ҳисоблар ва омонатлар бўйича маъмулотлар миқозлар ва уларнинг вакилларига берилиши мумкин. Шу билан бир қаторда, суд ва тергов маҳкамаларига уларнинг расмий мурожаатларига асосан ишлаб чиқаришда бўлган миқозларнинг ҳисоблари ва омонатларидан пул маблағлари, бошқа қимматбўх қорозлари ҳисбага олинган, жарима солинган ёки мол-мул-

қилади. Қимматли қорозларни сотиб олади ва сотади (заём obligationлари, сертификатлари, хазира мажбуриятлари, лотерея ва қорозлар).

Булардан ташқари, омонатчиларнинг топшириқлари бўйича ҳисоб-китобларни бажаради. Аҳоли томонидан тўланадиган коммунал тўловлар, жарималар, солиқлар қабул қилади. Аҳолига яқна тартибда уй қуриш, таъмирлаш, дала ҳовли қуриш, санюат моллари сотиб олиш учун қарз берилади. Қимматли буюмлар ва қорозларни сақлайди. Шунингдек, нард пулсиз ҳисоб-китобларини амалга оширишни таъминлайди (ҳисоб чекалари, чек дафтарчалари, омонатчиларнинг узок му-

байналмиллатчилик бурчини бажарган шахсларга яқна тартибда уй қуриш, сотиб олиш, дала ҳовли қуриш учун имтиёзли қарз берилади).

Жамғарма банкидаги айнан шу имтиёзлар ўқитувчи ва педагогларнинг юқорида айтиб ўтилган тоифаларига ҳам бевосита тааллуқлидир. Шунинг алоҳида таъкидлаш керакики, жамғарма банки хизматидан ўқувчилар ҳам фойдаланишлари мумкин. Чунки, жамғарма банк уставининг учинчи модда бешинчи бандида кўрсатилганидек, вояга етмаган шахслар ҳам жамғарма банк омонатчис бўлиши мумкин. Бунда вояга етмаган шахс

муомаласини мувозанатлаштириш, бунда асосан аҳоли ўртасида нард пулсиз ҳисоб-китобни тақомиллаштиришга эътибор бериш; жамғарма банк бўлимларини кенг кўламда автоматлаштириш ва механизациялаштириш, бу билан аҳолига хизмат кўрсатиш ишини ривожланган давлатлар қаторига олиб чиқиш; аҳолини уй-жой билан таъминлаш республика программасини амалга оширишда аҳолига етарли қарз беришни таъминлаш, аҳолининг талаб ва истакларини ҳисобга олган ҳолда жамғарма банкнинг янги хизмат турларини йўлга қўйиш ҳамда хизмат кўрсатишда қўлайликлар яратишдан иборат.

— Нуриддин Фахриддинович, газетамизнинг асосий мухлислари ўқитувчилардан иборат эканлиги сизга маълум бўлса керак. Илм тарқатувчи, энг бахш этувчиларни қизиқтирган саволларга жавоб бериб, вақтингизни ажратганингиздан, улар қатори биз ҳам миннатдоримиз. Энди ана шу сўзларга, муаллимларимизга айтганидан икки оғиз тилакларингиз ҳам бордир.

— Аввало, муаллимлик касби нақадар оғир, машаққатли эканлигини тасаввур этман. Бу саховатли ва савобли ишда ҳаминча уларга омад тилайман. Шунингдек, фурсатдан фойдаланиб, ортиқча пул маблағларини жамғарма банкга омонатга қўйишларини, товарлар учун ҳисоб-китобни енгиллаштириш мақсадига ҳисоб чеклари ва чек дафтарчаларидан фойдаланишларини ҳамда 12 фанли республика ички ютуқли заём obligationчилари ва лотереяларини сотиб олишларини маслаҳат бераман. Энг муҳими, сотиб олинган заём obligationчилари бўйича катта ютуқ эгалари кўпроқ ўқитувчилардан бўлишини талаб қоламан.

— Мулоқот учун минг бор ташаккур!
А. ҲАҚБЕРДИЕВ.

Долзарр мавзу ФУҚАРОЛАР, СИЗЛАР УЧУН

ки мусодара қилинган бўлса, уларга ҳам маълумот берилади.

— Фикрлардан кўриниб турибдики, жамғарма банкда фуқаролар учун хизмат турлари жуда кенг ўрин олган. Бироқ кенг тармоқли бу хизмат турларидан муаллимларимиз ҳам фойдалана оладими?

— Жамғарма банкимиз Ўзбекистонда истиқомат қилувчи барча фуқаролар қарий мурожаатларига асосан ишлаб чиқаришда бўлган миқозларнинг ҳисоблари ва омонатларидан пул маблағлари, бошқа қимматбўх қорозлари ҳисбага олинган, жарима солинган ёки мол-мул-

қилади. Қимматли қорозларни сотиб олади ва сотади (заём obligationлари, сертификатлари, хазира мажбуриятлари, лотерея ва қорозлар).

Булардан ташқари, омонатчиларнинг топшириқлари бўйича ҳисоб-китобларни бажаради. Аҳоли томонидан тўланадиган коммунал тўловлар, жарималар, солиқлар қабул қилади. Аҳолига яқна тартибда уй қуриш, таъмирлаш, дала ҳовли қуриш, санюат моллари сотиб олиш учун қарз берилади. Қимматли буюмлар ва қорозларни сақлайди. Шунингдек, нард пулсиз ҳисоб-китобларини амалга оширишни таъминлайди (ҳисоб чекалари, чек дафтарчалари, омонатчиларнинг узок му-

байналмиллатчилик бурчини бажарган шахсларга яқна тартибда уй қуриш, сотиб олиш, дала ҳовли қуриш учун имтиёзли қарз берилади).

Жамғарма банкидаги айнан шу имтиёзлар ўқитувчи ва педагогларнинг юқорида айтиб ўтилган тоифаларига ҳам бевосита тааллуқлидир. Шунинг алоҳида таъкидлаш керакики, жамғарма банки хизматидан ўқувчилар ҳам фойдаланишлари мумкин. Чунки, жамғарма банк уставининг учинчи модда бешинчи бандида кўрсатилганидек, вояга етмаган шахслар ҳам жамғарма банк омонатчис бўлиши мумкин. Бунда вояга етмаган шахс

муомаласини мувозанатлаштириш, бунда асосан аҳоли ўртасида нард пулсиз ҳисоб-китобни тақомиллаштиришга эътибор бериш; жамғарма банк бўлимларини кенг кўламда автоматлаштириш ва механизациялаштириш, бу билан аҳолига хизмат кўрсатиш ишини ривожланган давлатлар қаторига олиб чиқиш; аҳолини уй-жой билан таъминлаш республика программасини амалга оширишда аҳолига етарли қарз беришни таъминлаш, аҳолининг талаб ва истакларини ҳисобга олган ҳолда жамғарма банкнинг янги хизмат турларини йўлга қўйиш ҳамда хизмат кўрсатишда қўлайликлар яратишдан иборат.

— Нуриддин Фахриддинович, газетамизнинг асосий мухлислари ўқитувчилардан иборат эканлиги сизга маълум бўлса керак. Илм тарқатувчи, энг бахш этувчиларни қизиқтирган саволларга жавоб бериб, вақтингизни ажратганингиздан, улар қатори биз ҳам миннатдоримиз. Энди ана шу сўзларга, муаллимларимизга айтганидан икки оғиз тилакларингиз ҳам бордир.

— Аввало, муаллимлик касби нақадар оғир, машаққатли эканлигини тасаввур этман. Бу саховатли ва савобли ишда ҳаминча уларга омад тилайман. Шунингдек, фурсатдан фойдаланиб, ортиқча пул маблағларини жамғарма банкга омонатга қўйишларини, товарлар учун ҳисоб-китобни енгиллаштириш мақсадига ҳисоб чеклари ва чек дафтарчаларидан фойдаланишларини ҳамда 12 фанли республика ички ютуқли заём obligationчилари ва лотереяларини сотиб олишларини маслаҳат бераман. Энг муҳими, сотиб олинган заём obligationчилари бўйича катта ютуқ эгалари кўпроқ ўқитувчилардан бўлишини талаб қоламан.

— Мулоқот учун минг бор ташаккур!
А. ҲАҚБЕРДИЕВ.

Тошкент шаҳридаги 46-хунар-техника билиш юрти ёш-

ларга касб-кор сирларини ўргатишда жумҳуриятдаги

илгор билим масканларидан бири ҳисобланади. Эндлик-

да, ана шу билим юртини юзлаб талабалар битириб чи-

қиб, ҳаётда мустақил ўринларини топишмоқда.

Р. АЛЪБЕКОВ олган суратлар.

ШУНДАЙ ТАСАВВУР ҚИЛАМАН

Миллий мактаб қандай бўлиши керак? Бу ҳақда матбуотда кўп айтилмоқда. Дарҳақиқат, унинг асослари нималар билан белгиланиши ҳаммаимизни ўйлантиради.

Мен ҳам миллий мактаб ҳақидаги тасаввурларимни шу рўзномада айтмоқчиман.

Энг аввало, миллий мактабда миллийлик руҳи барқ уриб турсин. Мактаб устидан ҳеч қандай ўзга миллат, ҳеч қандай улуг тил устунлик қилмаслиги, мактаб эркин нафас олиши лозим.

Миллий мактабнинг миллий кийим-боши бўлса нур устига нур бўлади. Бу атлас, бекасам каби матолардан тайёрланса мақсада мувофиқ бўлади, деб ўйламан. Кейинчалик улар халқимизнинг бутунлай миллий кийимларига айланishi қизиқ. Айни вақтда мактабларимизда ўғил болалар ва қизлар - алоҳида-алоҳида синфларга бўлиниб ўқитилса, ўйламанки, бу фақат ижобий натижа келтиради. Дарсликларга қўриқон ва ҳадис китобларидан оятлар, ҳикоятлар киритилса, катта тарбиявий аҳамиятга эришиш мумкин.

Шунинг ҳам алоҳида таъкидлаш керак. Мактабларда 20 га яқин фан ўқитилди. Эндликда унчалик аҳамияти бўлмаган фанларни бирмунча қисқартириш вақти келди. Инкилбдан илгари мактабларимизда 7 та фан ўқитилган, холос. Унинг самараси ҳозирги 20 фандан берилаётган сабоқдан устун бўлганлиги манбалардан маълум, албатта. Газал мулкнинг султони Алишер Навоий, таъбиёт илмининг соҳиби Ибн Сино, осмон жисملари илмининг устози Улughбек ва асримизнинг 20—30 йилларида миллий тилимиз, динимиз равнақи йўлида жонларини қатоғонга учраган Чўпон, Фитрат, Боту, Абдулла Қодирий, Усмон Носирларни ҳам ана шу эски мактаблар берганлигини унутмаслигимиз керак.

Мактаб қошида биринчи жарафини бутунлай олиб ташлаш жоиз. Чунки у вақт ўрғиси, фарзандларимиз ундан ҳеч нарса ололмайдими. Мактаб қошида биринчи синфдан ўн биринчи синфга зардушлик, дуппидўзлик, каштачилик, бинчи-тикиш, пандалик, кулолчилик, дурдгорлик каби ажойиб касб-ҳунарга доир дарслар жорий этилса, фан ўқитувчилари ишга масъулият билан қараб, ўқувчиларга хунарга ўргатсалар, «биржам» ва ширкатлар мактабларини оталикка олса, айни муддао бўлур эди. Ўқувчилар кўли билан яратилган ҳар бир буюм ва нарсалар сотувга қўйилиб, ундан келадиган даромаддан ўқувчиларнинг ҳамма қисми рағбатлантирилса ана нур устига нур бўларди.

Дарсликлар яратишда таъриблик зиёвчиларнинг фикрларига суяниш иш тутуш мақсада мувофиқдир. Ҳозирги дарсликларимизда миллий руҳ дарибди акс этмаган. Масалан, 5-6, 7—8 синфлар учун чикарилган ўзбек тили дарсликларидидаги машқлар матнлари, расмлар рус адабиёти намоёндалари асарларидан ташкил топган. Аксинча, ўзбек тили дарсликларинда Чўпон, Абдулла Қодирий, Фитрат ва бошқа завуқларимиз асарларидан фойдаланилса, ўқувчи ўз халқининг миллий-маданий анъаналарининг қадрига етарлики...

Х. НИЗОМОВА,
Тошкент шаҳар Миробод туманидаги 147-мактаб ўқувчиси.

Бозор иқтисодига ўтиш муносабати билан унинг қонун-қондаларио сир-асорларини билиш нафақат илмий, балки амалий аҳамият касб этади. Ҳар қандай иқтисод ўзининг объектив қонунарига биноан, ривожланади, кишилар улардан ўз манфаати йўлида онгли фойдаланиш керак. Уларни чуқур англамай туриб иқтисодни бошқариб бўлмайди. Эндликда, тадбиркорлик ҳаммаини ишга айланган шартда, аҳолининг каттагина қатлами бизнес ишга киришади. Савдо-сотиқ ишлаб чиқариш, манший хизмат ва воситачилик билан шу-

гулланувчи хусусий корхоналар ҳам пайдо бўла бошлади. Тадбиркорлик жонлангани муносабати билан иқтисодий асосларини ўрганишга қизиқиш ортиб бормоқда. Шунинг билан олиб, таърихиятимиз ўз ўқувчиларига бозор иқтисодиёти ҳақида тушунча, ахборот ва маълумотлар беришга қарор қилди. Газета саҳифаларида юқоридаги руқи остида ҳар ойда йирик олимлар ва мутахассисларнинг бозор иқтисодига оид мақолаларини эълон қилиб борамиз.

тисоднинг таъинчидир. Шу сабабдан эркин тадбиркорлик бозор иқтисодининг бош белгиси ҳисобланади. Эркинлик энг, аввало, мулккий бўлиши, яъни тадбиркор ўз қўлидаги молу мулкни эркин тасарруф этиши, уни ўз билганича ишлатиши, хоҳлаган, лекин рухсат берилган фаолият билан шугулулана олиши керак. Эркинлик иқтисодий плюрализм шариоитида бўлиши мумкин. Плюрализм бу мулк шакллари ва хўжалик юртиш услубларининг ҳар хил бўлишидир.

Бозор иқтисодида давлат, жамоа, акционер, шахсий ва хусусий мулклар мавжуд. Бу мулк шакллари тенг ҳуқуқли, улардан ҳеч бири таъно ҳукмрон, яъни монопол мавқеда бўлмаслиги шарт. Улардан ҳар бирининг эркин ривожланишига шариоит бўлиши зарур. Хўжалик юртиш индивидуал, жамоа, ширкатчилик, ижарачилик ва аралаш шакллари бўлади. Хўжалик шакллари бозор орқали алоқадор бўлиб, улар ўртасида мувозанат сақланади. Бозорда сотувчи билан харидор бир-бирини эркин таллайдилар, улар ўзаро келишилган нархлар билан олди-сотди қилишади. Муносабатлар эркин бўлганидан иқтисодий фаолиятнинг сунъий чеклаш, уни таъқиқлаш, тадбиркорга юқоридан туриб таъқиқ ўтказиш ўринсиз бўлади. Бозор иқтисодида табиятнинг монополизми мавжуд бўлади, у кўпчиликдан иборат ишлаб чиқарувчиларни ҳамда истеъмолчиларнинг эркин рақобатлашувини билдиради. Эркин рақобат бир хил, ўхшаш ёки ўриндош товар ишлаб чиқарувчиларнинг ким ютиб чиқади қондасига биноан беллашувини билдиради. Товарларнинг сифатли ва арзонга ишлаб чиқарган, харидорга маъқул шартлар билан сотганлар рақобатда ютиб чиқариладилар ва бойиб борадилар, ўз мавқеини мустаҳкамлайдилар. Мағлублар қисиб чиқариладилар.

4. БОЗОР ИҚТИСОДИНИНГ БОШҚАРИЛИШИ

Маданийлашган бозор иқтисоди — бу тартибсиз ўзбилармончиликдан иборат иқтисод эмас, албатта. У бошқарилиб туриладиган, маълум мақсадларни кўзлаб тартибланиш иқтисодидир. Аммо бозор иқтисодидаги бошқариш тоталият иқтисодидаги каби ҳамма нарсани ипидан игнасиғача юқоридан туриб бир марказдан режалаштириш орқали бажариладилар. Бу ердаги бошқариш демократик йўсинда боради. Чунки иқтисодий эркинлик ҳукм сурган шариоитда иқтисодий фаолиятга таъқиқ ўтказиб бўлмайди. Бундай шариоитда иқтисодни бошқариш икки йўналишда боради. Биринчи ва асосий иқтисодий тартибланиш; иккинчиси ва ёрдамчиси қисман режалаштириш. Эркин иқтисод бошқарилишининг маъмурий усуллари билан сиғишмайди. У бошқаришдаги иқтисодий усулларнинг устунилигини талаб қилади. Иқтисодиётни тартибланишга режалаштириш бўйсунган бўлади. Тартибланиш икки хил бўлади: корхона ўз-ўзини тартибланиш, иқтисоднинг давлат томонидан тартибга солиниши. Корхона хўжаликни мустақил юритади, у ўз фаолиятини бозор талабига мослаган ҳолда ишни режага солиб, ўз-ўзини тартиблайди. Бозор ҳолатига қараб корхона пулни қаерга сарфлаш, нимани, қанча ишлаб чиқариш, кимга қанчага сотиш, маҳсулот сарфини ва фойда миқдорини белгилаш ишлари режаланиш мустақил ишлаб чиқади. Бунда корхона бозордаги нарх-навоининг ўзгаришига қараб иш тутайди. Аммо корхона фаолиятига давлат ўзининг иқтисодий сиёсати билан таъсир этади. Бу билан давлат иқтисодиётини тартиблайди. Мазкур ишни давлат иқтисодий воситалар — дастаклар ёрдамида амалга оширади. Бозор иқтисодидаги дастаклар жумласига нарх, таннарх, фойда, зарар, яъни ва соф даромад, дотация, субсидия, субвенция, солиқ, қарз проценти, рента тўловлари қабиллар кирилади. Бу дастаклар иқтисодий қонулар амал этишидан келиб чиқади, унинг ташқи инфодаси бўлади. Уларни ўзгартриш орқали иқтисод тартибга солинади, бошқариб турилади. Давлат улардан устомонлик билан фойдаланса, иқтисод тартибланади, у қилидан чиқиб кетиб, тартибсизлик пайдо бўлмайди.

Давлат нархин чегаралаш ёки эркин қўйиб бериш, солиқ объекти ва миқдорини ўзгартриш, бож ҳақини ошириш ёки қайтариш, бюджетдан субсидия, дотация ёки субвенция шаклида пул бериш ёки бермаслик орқали иқтисодни у ёки бу томонга қараб бурлади. Агар давлат солиқларни қайтариб, бюджетдан пул бериб турса, қарз проценти пайсаятириб турса, корхоналарда иқтисодий фаолият юз беради. Корхоналарда ишлаб чиқариш пул қўйиш имконияти қўйлади, иқтисодиёт жонланади. Агар техникани янгиликни жорий этиш, яъни инновация зарур бўлса, давлат корхонага янги ҳаражатларни қоплаш учун субсидия беради, уни солиқдан озод қилади, маҳсулот нархини чегараламайди, экспортга қўмақлашади ва Ҳ. Ҳ.

Бошқариш иқтисодий манфаатларга таъсир этиш, уларни юзага чиқиши учун шариоит ҳозирлаш орқали боради. Корхона мақсади яхши фойда, ишловчи мақсади катта иш ҳақи олиш бўлар экан, шуларни таъминлаш орқали иқтисодиёт ўсиши рағбатлантирилади. Чунки моддий манфаат иқтисодиётни ҳарақатга келтириб, олға элтувчи қудратли кучдир.

М. ШАРИФХУЖАЕВ,
Республикада хизмат кўрсатган фан арбоби, Ўзбекистон Фанлар академиясининг мухбир аъзоси, профессор.

1. БОЗОР ИҚТИСОДИНИНГ МОҲИЯТИ ВА ТАРИХИЙ ШАКЛЛАР

Бозор иқтисодидаги ўтиш ва шу асосда иқтисодий ўсишни таъминлаб, фаровон турмушга эришиш ҳозирги куннинг долзарб вазифаси бўлганидан бу масала ҳаммада қизиқиш уйғотади. Чунки ҳар бир кишининг ҳаёти, келажаги, қолаверса, тақдирини шу билан боғланган. Бозор иқтисоди сари борар эканми, унинг нима эканлигини тўғри англаш керак, акс ҳолда иқтисодий мулкани аниқ бўлмай, у чалқашиб кетади. Одатда бозор иқтисоди деганда олдий фуқаро кўз олдида деҳқон бозори ёки чайвон бозорини, кўлаб пайдо бўлган тижорат дўконларини, у ерда олибсатарлар ва ҳар хил қолонларни ҳуқуқронлиги, тартибсиз нархларнинг бўлиши, ҳамма билганини қилишини келтиради. Бундай тасаввур бор воқелигини инъикоси. Чунки бозор иқтисодидаги ўтиш бизда, энг аввал, шулардан иборат бўлди.

Аммо бозор иқтисоди деган нарса бошқача. Бозор иқтисоди — бу аҳолининг бозорда намоеъ бўлидиган талаб-эҳтиёжини қондириш йўлида ҳар хил товарларни кўлаб ишлаб чиқариш орқали фойда топиш, товарларни бозор кўтаришига қараб сотиш, даромадларни одилона тақсимлаш ва фаровонликнинг ўсиб боришини таъминлашдан иборат бўлган иқтисодиётдир. Илмий тил билан айтганда бозор иқтисоди бу товар-пул муносабатларининг мажмуи бўлиб, у таркибан товар ишлаб чиқариш, товар айрибошлаш, товарларни истеъмол этиш ва, ниҳоят, пул муносабатларидан ташкил топади. Бозор иқтисоди азалдан мавжуд, у ривожланиб, тақомиллашиб боради, бир шаклдан бошқа шаклга ўтади. У умуминсоний ҳодиса, тарихий тараққиётнинг ҳамма босқичларида, жамиятнинг синфий-социал тузилишидан қатъий назар, мавжуд бўлади. Унинг илк белгиси ибтидоий жамоа тузумида пайдо бўлган бўлса, ҳозирги даврда унинг ривожланган шакллари мавжуд.

Бозор хўжалиги тарихан натурал хўжалик ўрнига келади. Натурал хўжалик маҳсулотларини бозор учун эмас, балки ўз истеъмоли учун ишлаб чиқарилиши ва маҳсулотларни бевосита, бир-бирига пул ёрдамида айрибошланишини билдиради. Бундан фарқли равишда бозор иқтисодида маҳсулотлар бозор учун, пул воситасида сотиш учун яратилади. Натурал ва бозор хўжалиги ёнма-ён турши мумкин. Ҳозирги даврда ҳам маҳсулотларни ўз истеъмоли учун яратиш мавжуд. Бу, айниқса, қишлоқ хўжалигига хос. Аммо, натурал хўжалик ҳуқуқронлик қилмайди.

Ўндан олдинги иқтисодий системалар сингари бозор иқтисоди ҳам абдий эмас. У тарихан ўткинчи характерга эга бўлиб, ундан сўнг бевосита ижтимоий иқтисодиёт тизими қарор топиши мумкин. Лекин бу узоқ келажакдаги истиқболдир. Шундай қилиб, умуминсоний иқтисодиётнинг 3 тури бўлади, булар натурал хўжалик, бозор иқтисоди ва, ниҳоят, бевосита ижтимоий иқтисоди. Бозор иқтисоди умуминсоний воқелик сифатида инсоният тараққиёти босқичларини бир-бирига боғлаб туради. Ҳозирги замон учун, у иқтисодиётнинг умумий шакли, у ҳамма қитъалару давлатларга хосдир.

Бозор иқтисодининг икки хил тарихий тури мавжуд. Биринчиси — ёввойи бозор иқтисоди. Бу тартибсиз равишда ривожланувчи қонунари кўр-кўрона, ғайритаъбиий куч сингари амал қилувчи, иқтисодий курашнинг қўпол, маданийлашмаган усуллари асосланган, фойда кетидан қувши бирдан-бир мақсад бўлган, инсоний манфаатини гавралик манфаатга бўйсундирувчи иқтисод. Бундай бозор иқтисоди ўтмишда бўлган, айниқса, XVIII — XIX асрларда кенг ривожланган. Иккинчиси — маданийлашган бозор иқтисоди. Бу ўзибўлармончилик чекланган, мунтазам тартибланиб турувчи, давлат тадбирлари таъсири остида ривожланувчи, иқтисодий фаолиятнинг маданийлашган усуллари асосланган, инсонпарварлашган, фойда кетидан боришни инсон фаровонлигини ошириш билан боғловчи иқтисодиётдир. Бундай иқтисод ҳозирги ривожланган мамлакатларга хосдир. Бозор иқтисодининг босқичли бўлиши ҳамма халқлар шу босқичлардан ўтиши шарт деган гап эмас. Шариоитга қараб айрим мамлакатлар ёввойи иқтисод босқичига кирмай, унинг баъзи белгилари бўлган ҳолда тўғридан-тўғри маданий бозор иқтисодига ўтишлари

мумкин. Шундай имконият Ўзбекистон учун ҳам очилган Ўзбекистон тоталитар буйруқчилик иқтисодий системасидан бозор иқтисодига ўтиши керак. Бунда Ўзбекистон бошқалар тўплаган таърибага таяниб, бозор иқтисодининг синиб кўрилган ва ўзини оқлаган ресурсларини бирин-кетин жорий этабориб, янги-янги иқтисодга ўтиши мумкин. Маданийлашган бозор иқтисодида тўғридан-тўғри ўтиш бошқалар ёрдамида бўлмайди, албатта. Ҳозирги шариоитда Ўзбекистонда ёввойи иқтисоднинг айрим белгилари намоеъ бўлса-да, лекин иқтисоднинг бу тури ҳуқуқрон бўла олмайди. Аксинча, у маданийлашган иқтисод томонидан суриб чиқарилади. Чунки, у инсонийлашган ва самарали иқтисодий фаолиятдан унинг тарихан эски шакллари томон бориладилар. Зотан, илгарилар бораётган тараққиётнинг орқали қайтариш мумкин эмас. Ҳозир гап фақат маданийлашган бозор иқтисодидаги ўтиш ҳақида бориши мумкин.

2. БОЗОР ИҚТИСОДИ МОДДИЙ АСОС

Ҳар қандай иқтисодий система сингари бозор иқтисодида ҳам ишлаб чиқариш бирламчи бўлади. Бу товар ишлаб чиқаришдир. Яъни моддий неъматларни бозордаги талаб-эҳтиёжини қондириш, пул ёрдамида олди-сотди қилиш, яъни айрибошлаш учун ишлаб чиқаришдир. Демак, бозор иқтисодида

маҳсулотлар, албатта, товар шаклида бўлиши шарт. Аммо товарга фақат маҳсулот эмас, балки талабни қондирувчи ҳар хил хизматлар ҳам кирилади. Товар ўниси турли-туман неъматлардан ташкил топадики, унинг таркибидан товарлашган хизматлар ҳам мавжуддир. Товарлар интеллектуал (ақлий, ижодий) меҳнатнинг турли шаклидаги маҳсулудан, масалан, илмий-техникавий ғоялар, ишланмалар, асарлар, саноят буюмлари, номоддий шаклдаги ижтимоий хизматлар (даволаш, ўқитиш, касб, куй чалиш, рақс ижро этиш каби), шунингдек, қимматли қоғозлар (акция, облигация, сертификат, вексель)дан ва, ниҳоят, пулнинг ўзи — валютадан иборат бўлади.

Товар ишлаб чиқариш иккита умумий асосга эга: 1) меҳнат тақсими мавжуд бўлиб, аниқ бир ишлаб чиқариш муайян даражада ихтисослашган, яъни у ёки бу товарни ишлаб чиқаришга мослашган бўлиши керак; 2) товар ишлаб чиқарувчилар, улар айрим кишилардан ёки корхоналардан иборатми, барибир алоҳидлашган бўлиши керак. Улар товарни мустақил ўз билганича ишлаб чиқариши ва сота билиши зарур.

Товар ишлаб чиқариш ривожланган сари товарлар дунёси кенгайди, унга янги ва янги товарлар келиб қўшилади. Ҳозирги дунёда 25 млн. хил товарлар мавжуд. Товар ҳам умуминсоний нарса. Товар ҳамма ерда товарлиғича қолади. Қаерда бўлмасин, у биринчидан, инсоннинг қандайдир ҳаётий эҳтиёжини қондира олиши керак. Шундангина у сотиб олинади; иккинчидан эса, у меҳнат маҳсули бўлиши керак. Яъни, унда инсоннинг меҳнати мукжассамланиши, у кимнингдир мулкки бўлиши керак. Шундангина у бозорда сотилиши мумкин. Ҳар қандай товар, аввало,

меҳнат маҳсулидир. Меҳнат турлари кўпайган сари товар турлари ҳам ортади, меҳнат мураккаблашиб, ишлаб чиқарувчиларнинг билими, малакаси ва маҳорати ошса, товарлар янги сифатларга бўлади. Бозор иқтисоди учун товарнинг ҳам миқдоран кўп бўлиши, ҳам сифатли бўлиши муҳимдир. Чунки у товар тақчиллигини инкор этади. Товарларни яратишда меҳнат бирламчидир. Лекин бунда табиатнинг иштироки ҳам бор. Табиат қанчалик бой бўлса, товарларни шунчалик кўп ва хилма-хил яратиш мумкин. Фан-техника ривожланиб, меҳнат унумдорлиги ортаган сари иш вақти бирлигидега товарлар кўп яратилади ёки товар бирлиги учун сарфланган меҳнат қисқаради, товарлар арзонга тушибошлайди. Аммо арзончилик нарх мутлоқ даражасининг пасайиши эмас, балки нархнинг даромадгаги ҳиссаси камийиб бориши, яъни муайян товар олинган даромаднинг тобора камроқ қисмини сарф этилишидир. Масалан, 1 кг гўшт сотиб олиш учун бир ойлик иш ҳақининг 0,7 фоизи кетса, кейинчалик бориб 0,5 фоизи сарф этилади. Аммо шу давр ичига гўштининг пул қисобидан нархи ошиб кетиши мумкин. Лекин унга нисбатан даромад ёки харид қобилияти кўпроқ ўсади. Кишиларнинг эҳтиёжи юксалиб борган сари товарларга бўлган талаб кучаяди, товарлар сифати биринчи ўринга чиқади. Нисбатан қиммат бўлса-да, сифатли товарга интилиш пайдо бўлади. Товарлар тездан янгилиниб, улар-

Бозор иқтисодини билиш

УМУМИЙСОНИЙ ҲОДИСА

нинг бозордаги умри қисқарган сари, яъни эски товарларни янгиларга тездан қисиб чиқарган сари, сифатга талаб ошади. Товар сифати бу унинг зиройли, қўлай, чидамли бўлишигина эмас, балки унинг экологик тоза бўлиши, инсонга салбий таъсир этмаслигидир.

Ҳозирги ривожланган мамлакатларда товарнинг экологик характеристикаси унинг сифат кўрсаткичига айланган ва ишлаб чиқариш уни таъминлаши шарт. Товар ишлаб чиқарувчининг бевосита мақсади фойда топишдир. Аммо бунга бозордаги талаб-эҳтиёжни қондиридангина, халқ фаровонлигига ҳамда қўшгандагина эришиш мумкин. Ёввойи иқтисоддаги ҳар қандай йўл билан, ҳатто жирканч усуллар билан бўлса-да, фойда топиш тартиби маданийлашган бозор иқтисодида тўғри келмайди. Бу ерда асрлар давомида синондан ўтказиб танлаб олинган фойда кўриш усуллари борки, улар қаллобликка ётдир.

Бозор иқтисодининг ўз қонун-қондалари борки, уларда инсонийлик принциплари мукжассамлашган, уларга риоя этган ҳолда бойлик ортириш тан олиними мумкин. Бозор иқтисодида ишлаб чиқаришни ўстирувчи, уни ҳарақатга келтирувчи ички кучлар мавжуд. Уларнинг амалга оширилиши юксалиб чиқаришни, бинобарин, товарлар тўқинчилигини таъминлайди.

3. БОЗОР ИҚТИСОДИНИНГ АСОСИЙ БЕЛГИЛАРИ

Бозор иқтисоди бу, энг аввало, юксак самарали ишлаб чиқариш бўлар экан, уни ҳарақатга солувчи куч тадбиркорликдир. Мана шу тадбиркорлик, у қандай шаклда бўлмасин, бозор иқ-

Бозор иқтисодида истеъмолчи усту туради. Товарлар кўп бўлганидан индони, қаерда, қанчага олиш харидорнинг ишидир. У ишлаб чиқарувчиларга ўз шартини қўйиб, уларга ўз измини ўтказайди. Товар ишлаб чиқарувчилар бозордаги талаб-эҳтиёжни қондириш учун етарли миқдордаги ва сифатдаги маҳсулотларни яратиш, товарларга ижтимоий зарурий миқдорда, яъни бозорда тан олинадиган миқдорда меҳнат сарфлашлари керак. Бозор бехуда меҳнатни тан олмайди, товарга меҳнат ўринсиз сарфланган бўлса, бу товар сотилмай қолади.

Товарлар айрибошлаш эквивалент, тенглик принциплари асослангани керак. Айрибошлаш юз берганда товар унга сарфланган меҳнатнинг миқдори ва сифатига қараб бошқа товарга тенглаштирилади. Айрибошлашнинг бирдан-бир мезони меҳнат сарфини бозор томонидан нақадар тан олиними зарур деб топилишидир.

Бозор иқтисоди ҳақиқий пулни, яъни қадри-қиймати барқарор, обрў-эътиборли пулни тақозо этади. Пул етарли даражада товарлар ва хизматлар билан ишонли таъминланиши зарур, яъни пулга ҳар қачон, ҳамма ерда, хоҳлаган товарни харидорга маъқул нархда сотиш олиш имконини бермоғи лозим. Пул ҳақиқий бойлик тимсоли бўлгани учун уни топишга интилишда ва бу ишлаб чиқаришнинг ўсишини рағбатлантиради. Иқтисодий ўсишни таъминловчи ички куч бўлиши шарт. Шу куч амал қилган шариоитда иқтисодий раванқ юз беради.

1992 йил 9 декабрь кунин Мустақиллик куни бўлиб, Ўзбекистоннинг давлат мадҳияси қабул қилинди. Шу муносабат билан ўқув-юртлари мусиқа сабоғи мазмунинда Давлат мадҳиясини ўрганишга доир ўшбу методик тавсиянома мусиқа ўқитувчилари ва раҳбарларига ёрдам сифатида ишлаб чиқилди.

Қабул этилган мазкур мадҳия, Ўзбекистон халқ артисти, композитор Мутаваккил Бурxonнинг бугунгача янграб келган Давлат гимнининг янги вариантидир. Бугунги ижтимоий-сиёсий ўзгаришлар туфайли биз эришган мустақиллик ва истиқлолни баралла куйловчи янги матн — Ўзбекистон халқ шоири Абдулла Ориповнинг шеъри бунга асос бўлади.

Аслида, бизга қадрдон мазкур мадҳия оҳанги барча хорижий мамлакатларда янграб, жаҳон мусиқа бойлигини муносиб ўрин эгаллаган эди. Яқинда Ўзбекистон Президенти И. А. Каримов Покистон сафарига бўлганда президентнинг қабул маросимига мадҳиямиз баралла янгради. Шунда Буюк Британия элчиси — «Ажойиб, хушхоҳ мадҳиянгиз бор, у менга жуда ёқди» — дегани ҳам бунинг яна бир далилидир. Мадҳия бугун ёш авлоднинг маънавий камолоти учун бебаҳо тарбия воситасидир. Шу боис у ёш авлоднинг мусиқа сабоғи мазмуниндан муносиб ўрин эгаллаши шубҳасиздир.

Асарни ўрганиш қуйидаги поғоналардан:

1. Суҳбат; асарни тинглаб, унинг бадиий-ғоявий тавсифларини аниқлашдан;
2. Асарни жумлаларга бўлиб ўрганишдан;
3. Мадҳияни ифтихор ва

гурур билан бадиий ижро этишдан иборат бўлади. Суҳбат мадҳия муаллифларининг ижоди билан танишдан бошланади ва куйидагилар ҳақида маълумот берилади: Абдулла Орипов 1941 йил 21 мартда Қашқадарь вилоятида туғилган. Тошкент давлат университетининг филология куллигини битиргач, «Шарқ юлдузи» журнали муҳарририятида, сўнг Тошкент давлат маданият

пошша эса саводли ва биллидон аёл эди. У 1923 йили бошланғич мактабга боради. 1928 йили ёш Мутаваккил Самарқанд шаҳрида очилган мусиқа ва рақс илмий-тадқиқот олийгоҳига ўқишга кириди. Олийгоҳда Ота Жалол, домла Халим, Абдуқодир найчи, Матюсуф Ҳаррот каби атоқли музикачилардан миллий мусиқа меросини ўрганади. Н. Н. Мироновдан эса мусиқа саводи ва Оврупа

Улуғ Ватан уруши йиллари Москва ҳимоясида қатнашади. 1946 йили М. Бурxon Ўзбекистон Давлат мадҳиясини яратди. Ўзбекистонимиз мустақилликка, халқимиз эса истиқлолга ва эркак эришгани шарафати билан янги мадҳия яратиш зарурати туғилди. Бунда М. Бурxonов семилли шoirимиз Абдулла Орипов билан ижодий ҳамкор-

Мадҳия Давлат Конституцияси, байроғи ва герби қаторида муқаддас қўшиқ ҳисобланади. Мадҳия мусиқаси ўзининг чинакам халқчил, тантанавор, аини пайтда ҳам лирик ва нафис оҳанги билан ҳам ажралиб туради. Унда миллий мусиқамизнинг умуллий оҳанги, хусусан, Шашмақомимизнинг Гардун йўли оҳанглари ўзгариб туради. Шу боис Ўзбек халқининг олий иснодий фазилатлари, мардона-

да ҳар бир мусиқа жумласини тегишли нафас метёрида дона-дона қилиб, ёрқин ва хушхоҳанг тарзда куйланади. Бунинг учун ўқитувчи нафас олиш жойларини нота матнида олдиндан қалам билан белгилаб қўяди. Биринчи куплет ўрганилгач, у бошдан охиригача бир неча марта жамоа бўлиб куйилганда ва ҳар сафар мавжуд нуқсонлари аниқланади ва галдаги ижрода тузатилиб борилади. Айниқса, иж-

Биринчи куплет нақорати билан ўрганилгач, у яна бир бор бадиий ижро этилади. Шу тақрибга асосида иккинчи куплет ҳам ўрганилади. Мадҳия дарсада ва синфдан ташқари мусиқа тўрақлари (хор, ашула ва рақс дастаси)да ўрганилгач, уни бирлаштирилган катта хор жамоаси билан ижро этиш ижрочиларга ҳам, тинловчиларга ҳам катта бадиий завқ уюғотади.

Пировадиди бу буюк қўшиқни ижрочилар рост туриб куйлашлари, тинловчилар ҳам уни тик туриб ҳурмат билан тинглашлари тушунтирилади. Бу халқимизнинг Ватанимизга ва Давлат Конституциясига бўлган садоқати, ифтихори ва ҳурмат рамзидир.

Мадҳия ҳар тонг ва тунда эфирда янграшдан ташқари, барча байрамларимизда тантанавор ижро этилади ва куйланади. Шу боис ўқув юртларида ўтказилган байрам маросимларида ўқитувчилар ва ўқувчилар жамоаси билан ҳам ижросига жўр бўлиб куйлайдилар.

Мутахассислар Ўзбекистон Давлат мадҳиясини ўқув юртларида ўрганиш ва унда татлим-тарбия мазмунини унумли фойдаланишга доир иш тақриблари ва таълим (балогатга етиш даврида овозлари ўзгариб) ўғил болалар иккинчи овозини, сопрано овоздаги ўғилқизлар эса биринчи овозини айтишлари зарур. Авж чўққисидаги иккинчи овоздаги ми, фа, соъ товушларини шу авжга овозлари етказган болалар айтишлари лозим. Бу авжни таянчлик нафасда эркин овоз билан куйлашни ўқитувчининг ўзи куйлаб кўрсатиши шарт.

Д. ОМОНУЛЛАЕВ,
Ўзбекистон Республикаси мусиқа муаллимлари ижодий уюшмаси президенти, доцент.

Д. КАРИМОВА,
Республика ўқув-методика маркази мусиқа ва тасвирий санъат бўлимининг етакчи методисти.

Мусиқа муаллимларига методик тавсиянома

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ ЯНГИ ДАВЛАТ МАДҲИЯСИНИ ЎРГАНИШ

институтида ишлади. Ҳозир Ўзбекистон Республикасининг муаллифлар ҳуқуқини ҳимоя қилиш қўмитаси раиси.

Ўзбекистон халқ шоири А. Орипов шеърият оламида хорижий мамлакатларда ҳам машҳурдир. Унинг асар ва шеърий тўпламларидан «Митти юлдуз», «Юзмаюз», «Йиллар армони», «Хайрат», «Рухим», «Онажон», «Юртим шамоли», «Ишонч кўприклари» тўпламлари ўқувчиларга таниш.

Атоқли Ўзбек композитори Мутаваккил Бурxonов 1916 йилнинг 5 майда эйбли оиласида туғилган. Унинг отаси Музаъин Бурxon мадраса мударриси, онаси Шоҳ-

мусиқа бойлигидан сабоқ олади. Институти битиргач, М. Бурxonов Ҳамза номли театрга танбур чолғучиси бўлиб ишлади.

1934 йили у П. И. Чайковский номидаги Москва консерваториясининг ишчи куллитига ўқишга кириб, профессор С. Н. Василенко синфида композициядан таълим олади. Талабалик даврида бир қатор кўшиқлар ёзди, Лоҳутий шеърига куй басталаб «Ишқ ўти» балладасини яратди. Шу орада у консерваториянинг асосий курсига қабул этилди.

ликда янги сўз матнида мадҳияни қайта ишлади ва бошқа композиторлар яратган мадҳиялар билан бирга умумхалқ муҳокамасига ҳавола этилди.

8 ва 9 декабрь кунин халқимиз тарихида буюк зарарақ очилди. 8 декабрь кунин Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси Олий Кенгашида бир овоздан қабул этилди ва бундан бўён бу кун биз учун миллий байрам бўлиб қолади.

9 декабрь эса Олий кенгаш номблари танланган уч вариант мадҳиядан М. Бурxonовнинг А. Орипов яратган мадҳия бир овоздан ҳар Ўзбекистонимизнинг Давлат мадҳияси сифатида қабул этилди.

ворлиги ва жонажон Ўзбекистонимизнинг жаннатмақонлигини ифодолловчи буюк тарона сифатида янграйди.

Суҳбатда ўқитувчи кўпроқ ўқувчиларни мадҳиянинг бадиий баркамоллиги ҳақидаги ўз фикрларини баён қилишга ундалиш лозим. Унда асарнинг мусиқий тавсифларини аниқлаш, уни ўрганишга ўтилади. Айниқса, асарнинг сўз матлири мазмунига жиддий эътибор берилади. Суҳбатда мадҳия куплет шаклидаги банд ва нақоратдан иборатлиги аниқланади.

Авалло, шеър матнининг ҳар бир мисраси бадиий таллафузига эришилгач, мадҳиянинг биринчи банди қисмларга бўлиб ўрганилади. Сўз ва оҳанг уйғунлиги-

родаги ифодавий динамика тусларга эътибор берилади. Ижро матлуви бадиий метёрга этилгач, нақорат ўрганилади.

Бунда болалар овозига пурут етказмай туриб авж чўққиси (кульминацияси) ўргатилишига жиддий эътибор берилади. Бунинг учун мавжуд (балогатга етиш даврида овозлари ўзгариб) ўғил болалар иккинчи овозини, сопрано овоздаги ўғилқизлар эса биринчи овозини айтишлари зарур. Авж чўққисидаги иккинчи овоздаги ми, фа, соъ товушларини шу авжга овозлари етказган болалар айтишлари лозим. Бу авжни таянчлик нафасда эркин овоз билан куйлашни ўқитувчининг ўзи куйлаб кўрсатиши шарт.

Инсон умрининг ҳар бир дақиқаси ганимат. Ўтган сониялар сира қайтиб келмайди. Минг афсуслик... Қайтиб келганда эди, умр иморатини бошқачароқ қураминдик.

Минг афсуслик, дедик. Бунга асосимиз бор. Собиқ Шўролар жамиятидан бизга кўп нарсани мерос бўлиб қолди. Ана шулардан бири шикоятчилик, хатбошлик, арзбозлик иллатлари. Ота-болаларимиз шу билан шуғулланганмикан. Адаббат, ҳар бир жамият бекаму кўст бўлмайди. Аждодларимиз яшаган даврларда бунчалик хатбошлик қилинмагандир. Бунга асосимиз — у даврларда қороз муқаддас ҳисобланган. Сўзининг қудрати кучли бўлган. Лафз дегани устивор эди. Одамда оламга бўлган ишонч ҳамма нарсадан ҳам мустаҳкам ҳисобланган.

Имон, эътиқод сусайгач, лафз йўқолгач, бирдан ҳамма кучини қороз, қаламга берди. Бу, албатта, илмийлик, натижаас эмас. Шўро

қилсин, дейди. Сансалорликка қарши курашмоқчи бўлади. Биров маълум илораларга, эски услуб исканжасида қотиб қолган шахсан оstonасига қатнайвериб, ахирини жонидан ўтгач, мадад сураб ундан юқори ташкилотларга ҳасрату алам билан мактуб битади. Менинг аҳволимдан огоҳ бўлинг, дейди.

Шу маънода Республика халқ таълими мушыйхонасига ҳам бу кунга қадар 1000 дан ортиқ турли мазмундаги шикоят аризалар келиб тушди. Булар аслан, уй-жойини хусусий қилиб ололмаганлар, ер ажратилмагандан арз қилувчилар, тоифалашдаги хатоликлар, мактаб маъмурияти фаолиятдан норизолик ва бошқа арзлар. Уларнинг эгалари ўқитувчилар. Хат битувчиларнинг манзил, макони ҳам ҳар хил. Шикоят ва аризалар ўз-ўзидан вазирликнинг турли бошқарма, бўлимларига тарқатилади, муддати белгиланади. Қан-

сурларидан қутуламиз? Мустақил Республикада қачон янгича ишлаш йўлини тутамиз?

Одилона чиқарилган Президент фармонлари, қарорлар, қонунлар жойларга етиб келмапти деган арзларни ўқиб, шу фикрга келишдан бошқа илож йўқ. Бундан ташқари, оғиздан-оғизга ўтиб юрган шикоятлар ҳам оз эмас. Улар энди ўз тури билан «халқ оғзи» ижодига айланган. Бу арзлар ҳам кимгадир қаратилган бўлади. Энг муҳими, биз тинловчилар ўша кимларни биламиз. Аммо тинлаш бошқа, уни амалга оширишда бевосита иштирок этиш бошқа. Бунинг ҳаммаси «ўз уйим ўлан тўшани» қабалида яшашимиздан. Ҳатто, ўзимизга ҳам ишонмаймиз...

Ҳозирги кунда деярли ҳар бир ноҳия, шаҳарда турли биржалар, ширкатлар, кичик корхоналар, қишлоқ жойларига йирик фермер хўжаликлари қад кўтарди. Улар ҳисобидан кирим, чикимни ўзлари билади. Ҳўш, ана шундай ишлар билан шуғулланувчилар мактабда савод чиқарганими? Болачакаси мактабда ўқийдими? Ахир, инқилобгача ўтган подшоҳлар, бойлардан бизга қанчадан-қанча маънавий қадимлар, тарихий ёдгорликлар қолди. Ижобий маънода иш бошлаган ишбилармонлар ҳеч бўлмаса ёнидаги мактабдан, унинг болалари ҳолидан хабар олиб турса ёмон бўлмади. Ёнгилгина ҳал бўладиган муаммони чигаллаштириб юриш шартми? Ҳозирги кунда мактабларимиз номлари жамоатчилик тақлифи билан ўзгараяпти. Бу борада ҳам сўровлар бор.

Шикоят аризаларининг кўпчилиги, айтганимиздек, бевозталиқ оқибати, Минг афсуслик, бевозталиқ ҳам бўладиларга бўлиб экин. Шу ўринда биргина мисол келтирмоқчимиз: Хатирин туманидаги 40-мактаб директори Зейнулло Қўнев устидан тушган шикоятга унга дарс қилишда қўл чаплаган. Текширишлар натижаси, шунинг кўрсатдики, «Олтинсой» давлат хўжалиғи Хилбоши қишлоғида яшовчи ота-оналар Одил Қўнев, Бегмурод Шерниёзов, Сувоп Худойкулов, Тойир Саъдийёров, А. Бердимуродовлар мактаб директори устидан биз ёзмаганмиз деб, тилхат ёзиб беришган. Сохта шикоят фойв бўлди. Асаббузарлар шу билан илмолага эришди? Сохта илмолагани ким тўплади? Биз битта мисол билан чекланамиз. Ҳолбуки, мактаб директори ва илмий мудирилар устидан тушган шикоятлар кимни бевозта қилмайди? Ана шу маънода энг кўп арзу шикоят Қашқадарь вилоятида тушган.

Ҳатто, шундай ёшлардан борки, бунга нима жавоб топишингни билмайсан. Самарқанд вилоятининг Пастдаргом ноҳиясидаги Ҳосилот қишлоғида яшовчи А. Аминов оилавий келишмовчиликлар ҳақида ёзса, Тошкент шаҳар Ю. Ражабий но-

мидаги пед. билим юрти ўқитувчиси Т. Броун уйини таъмирлаш, дам олиш учун йўлланма бериш, жамоа билан қўйиш олмастлиги, хуллас, унга нима ёқмаса, қўлига қалам олади, ёзади.

Ҳар кимнинг ҳуқуқи ўз қўлида. Уни чегараламоқчи эмасмиз. Зарурат, назарурат деган гаплар бор. Гап одамларнинг вақтини олиш устидан кетапти. Наҳотки, вақт дегани шунчалик беқадр, арзон бўлса.

Биз бу ерда кимдир қоралаш, кимдир елкасига қўқиш ниятида эмасмиз. Эеро, ҳимоятлабни доим қувватлаймиз. Фақат ҳўда-беҳўда ёзишларнинг олдини олиш, вақтни авайлашни ҳимоя қилмоқчимиз.

Арзу шикоятлар, албатта, фақат бизнинг вазирликка тушмайди. Яна бир нарсани кузатишди, агар ёзишма остида ўқитувчи, мактаб деган сўз бўлса, у қайси ташкилоту идорага жўнатиладиган қатъий назар, вазирлик мушыйхонасига келиб тушаяпти. Қўрибни турибдики, арзу шикоятларга юзаси қарайдиган кимсалар бошқа маҳкамаларда ҳам йўқ эмас.

Халқ, бу — тинимсиз оқиб турган катта дарё. Ҳасрату нолишларни бир чеккага қўйиб, бугун ўзини зиёлимга деган киши халқ таълимига янги об-ҳаво олиб кириш учун жон ачитилиши даркор.

Ҳали шу пайтгача бирорта ўқитувчидан, зиёлидан бизда бундай илғор ўқитувчи бор, унинг ишини маълумотда ёритсак, деган тақлиф тушганича йўқ. Ҳўзучи ҳақида ҳам шу гапни айтиш мумкин.

Биз кейинги пайтда иқтидор ҳақида кўп гапираяпти. Махсус дастур ҳам ишлаб чиқилди. Қанибди бирон-бир ўқитувчи менин синфимда мана бундай иқтидорли бола бор, шунинг фалон лицейга тавсия қиламан, деб вазирликни бевозта қилса. Худди шунингдек, дарсликни қўра олиш ҳам фақат олимлар эмас, ўқитувчилар ҳам бош қотирса. Чунки, охир-оқибат улар ижрочи ҳисобланади.

Мустақиллик — муқаддас сўз. Ана шу кунларга эришиб қаддин тик тутайтган ҳар бир фуқаро бугунликда ҳар бир сўзининг салмоғини билиши, вақтини мустақиллик иморатини бина қилишга сарфлаши керак.

Янгиликлар — фикрлардан бошланади. Шундай экан, «Йўқ-йўқ»ни ҳам «бор-бор»га алмаштириш ўзининг қўлимизда. Шундай қилинса, барча уйғонади, бевозталиқ, бесаранжомлик йўқолади. Битмаган иш битади. Энг муҳими, вақтининг қадрига етадиган бўламиз.

Бунинг учун мен халқ хизматкори, мен деб юрган турли даражадаги раҳбарлар ҳар қандай чигал масалани вақтида ўз жойида бартариб қал қилиши муҳимдир.

Сафар БАРНОЕВ.

Навоий вилояти Нурота туманидаги «Феруза» болалар бугчасида кичкинтойларнинг ўйнаб ўсиш учун барча қўлайликлар мавжуд. М. Шомуродова

ТАҚРИЗ ДАРДДАН ОГОҲ ЭТАДИ

Юрак-томир касалликлари ҳозир аҳоли орасида мажбуриятга айланиб бораётган касалликларнинг бири бўлиб қолмоқда. Юрак-томир касалликларининг келиб чиқиши сабабларини ва унинг клиник белгиларини билиш билан бир қаторда ичкиликнинг ички орақларга, айниқса, орақка таъсирини яхши билишларидедацент Н. Насриддиновнинг «Юрак ишемияси ва ичкилик кардиоопатияси» деб номланган китоби қўл келади. Бу эса яна бир бор ушбу китобнинг замонавий ва долзарб масалани ёритганлигини билдиради.

Замонавий адабиётлардан маълум бўлишича, эркаклар орасида психоневрологик диспансерларда ҳисобда турганлар 1,5 марта кўпроқ орақ ишемияси дарди билан оғрийдилар, ҳар хил касалликларга тезроқ дучор бўлишди. Булар орасида бахтсиз ҳодисалар, ҳар хил жараҳатлар, руҳий касалликлар, захми, эпилепсия, ҳафохонлик дарди, сурункали ўпка касалликлари, ошқозон-ичак дардлари бўлиши мумкин. Улар орасида орақ ва жигар касалликлари алоҳида ўринда туради. Ҳаттоки, кўпчиликка истемол қилинганда бирдан ўткир юрак инфарктидан ўлиши ҳодисалари ҳам бўлиши мумкин (адабиётлардаги маълумот).

Муаллиф 10—12 йил давомида 250 га яқин касалликларни текшириб, юрак ишемияси дарди сурункали спиритликларда қандай бўлишини, унинг асоратларини ўрганди. Кузатув натижалари V та бобда ёритиб берилган. Бунда орақ жараҳатининг асосан икки хили, яъни «алкоголик кардиоопатия» ёки «орак ишемияси» дардлари билан намоён бўлиши айтилган. Шунингдек, китобда сурункали ичкиликбозликка берилган кўпроқ

«эслатма» тариқасида мурожаатнома эълон қилинган. Асарнинг биринчи бобида сурункали алкогольизм дардини асосий белгилари, кесалларнинг шикоятлари қай тариқа олиб бориши замонавий тарзда ёритилди. Биринчи марта шифокор-терапевтлар учун қисқа, лекин тушунарли қилиб бу касалликнинг 3 та даврда бориши кўрсатилди: ичкиликка ҳаддан ташқари берилиши, секин-секин унга ўрганиш ва хумор белгиларининг турғунлашиб бориши. Инсон ички орақларнинг жараҳатлангани ичкиликбозликнинг биринчи ва иккинчи даврининг илк босқичларида бошланади. Муаллиф замонавий тадқиқотлар асосида ичкиликнинг қон томир ва юракка зарари хусусида баътафсил тўхталиб, бу каби беморларни аниқлаш ва дavoлаш босқичларида талайгина тадбирларни илгари суради.

Китобнинг II бобида «алкоголик кардиоопатия» дардини алоҳида, 28 та касаллик текшириш натижалари олинган илмий натижалар билан асослаб ёритилган. Умуман, бу дард кўп учраса ҳам, қўлинича диагностика қийинроқ бўлган ҳолатга киритилди. Замонавий олимлар фикрлари, унинг классификацияси, кесал ҳаёт пайтида диагностика учун керакли алгоритмлар аш мутахассисларга тушунарли қилиб ёритилди. III ва IV-бобларда сурункали алкогольизм дардида орақ ишемияси касаллигининг қандай бориши (айниқса, «стеинокердия» ва «ўткир инфаркт» аломатлари қандай ўтиши) ёритилган.

Ҳар иккала дардда ҳам жигар иши етишмовчилиги, қон айланиши бузилишини назарда тутиб, муаллиф улар орасидаги фарқларни беришга уринди. Бу борада оксил модда алмашини (қондаги эркин аминокислоталар кў-

Т. СОЛИЕВ, профессор, 2-Тошкент тиббиёт институти ички касалликлар кафедраси мудири.

АРЗ БИЛАН ЎТСА УМР...

замони одамларни бир-бирга уриштиришга, тобеъликка мажбур қилишга уста эди. Ишиқили, одамлар оворая саргардон юрса, ўзининг кимлигини билмоқчиликдан махрум бўлса, шунча яхши.

Ёзи-ёздиларнинг энг авжи банд илларни — саксонинчи йиллар ўрталари бўлди. Ҳозир бу ҳақда ҳеч ким индамайпти. Аслида эса энг оғриш шу эди. Думалоқ хатларда ҳам жон бор, текширилсин, деган қарор чиққач, озмунча одам қўлига қороз, қалам олмадим. Буюм оқишча компанияга айланди. Думалоқ хатлар турли идорага маҳкамаларга учиб келаверди. Чапдаст текширувчилар йўлга чиқаверди. Одамлар бир-бирига ёв бўлиб қолди. Ҳадиқ кучайди. Ишончининг илдирилари қўриб, гумоннинг даҳрати гуллади.

Ёз-ёзлар билан ўтган умрини, кетган вақтни бирорта ҳалол-покиза одам ҳисоблаб кўрдимикан. Лекин, ҳамма нарсаниннг ҳам чеки-чегараси бор, дейишади. Сир эмаски, биров атай кимдир бадном қилиш, тағига сув қуйиш учун ёзади. Шундан роҳат топади. Яна бировлар иш битмагани, маҳаллий тураларга қатнайвериб толганидан мадад излаб ёзади. Тариб, қоидага барча риоя

чадан-қанча варағу варақалар тўлдирилади. Катта-катта дафтарларга қайд қилинади. Кейин, турли даражадаги ходимлар унга жавоб ёзади. Ёрдам беринг, қал қилишда қўмақлашинг, деган қабилдаги илтимосу топириқлар идорага ташкилотларга жўнатилади. Хат эгасига бу ҳақда маълум қилинади. Бир қисми ўз ўрнида зудлик билан ҳал этилади. Энди савол туғилади: шунча бевозталиқ, оворачилик кимга керак? Битта арзнома неча варақ қорознинг бошига етади. Қанча-қанча ходимлар унинг ижобий ҳал қилиниши учун вақт сарфлайди. Натижаси учун курашади. Бир ёйда арзчининг куттишлари...

Арзлар, шикоятлардаги асосий талабни эслатиб ўтдик. Ўқитувчиларни ижтимоий ҳимоя қилиш, уй-жойини шахсий қилиб бериш, ер-томорқа ажратиш ҳақида Президентнинг қатор фармонлари эълон қилинди. Бунинг ўқиб ўтишга сабаб, фармонларда қилинадиган, бажариладиган ишлар очик-ойдин кўрсатилган бўлса, жойлардаги мутасадди ўртоқлар шунинг эътиборида ҳал қилиб беришса, шу арзлар бўлармиди? Е ҳалиям бизда эътиборсизлик, лоқайдлик кучлими?

Биз қачон собиқ тузум ку-

КУТЛАЙМИЗ!

Мухтаром Роҳия ЖУМАГУЛОВА! Сизнинг меҳрга тўла қалбингиз тафти қаерда бўлди...

Турмуш ўртоғингиз САПАР, фарзандларингиз ГҮЛЧЕХРА, УЛУҒБЕК, ГҮЛЖАМОЛ, НУРЛАН.

КУТЛАЙМИЗ!

Азиз падари бузрукворимиз Норкул ЖАББОРОВ!

25 йилдирки, ёш авлодга таълим-тарбия бериб келаясиз. Сиз саркарлик қилаётган Қашқадар вилояти Муборак туманидаги 22-мактаб мамунали ўқув даргоҳларидан бири ҳисобланади.

Биз, фарзандларингиз Сиздек зукко, удабарон отамиз билан ҳақли равишда фахрланамиз. Босган изларингиз гул бўлсин! Муборак 50 ёшингиз қутлуг бўлсин!

Қизларингиз МУҲАББАТ, НОРБУВИ, ўғилларингиз РАВШАН ва РУСТАМ.

БАДАНТАРБИЯ ИЛДИЗЛАРИ

ТҮПТАЁҚ-ХОККЕЙ ДЕГАНИ

Қадимий манбаълардан маълумки, мусулмон олами элатларида одамлар қабила-қабил бўлиб яшаган даврлардаёқ ақолиб урф-одатлар кўп бўлган.

Маҳалла деб аталарди. Қиш фаслида унинг худди шу кўприкдан бошланарди. Эълоддан сўнг «юқорилик», «туманлик» гуруҳлари йиғилишиб, ҳолис бошлиқ ҳисобланган каттароқ йиғит ёки муаллимнинг назоратида тўптаёқларни ўша лаб кўтиб турардилар.

Ўрта асрларда бу машғулотлар байрамлар, тўй-маъракаларда росмана ўтказилган бўлиб, баҳсли ўйинларга айланган. Буларнинг баъзилари ҳозиргача сақланиб келаяпти. Бокс, човгон каби машғулотларга ҳам асда Шарда асос солинган.

«Тўптаёқ» (клошк) асосан қайрағоч новдасидан қилинар, боши эгилган бўлиб, худди ҳозирги клошкани эслатади. Баъзи болалар новда учини эгиб, тасма билан боғлаб, бир-икки кун сувга солиб қўйишади.

Инқилобдан кейинги дастлабки йиллар эди. Хоккей тўрига ёшлар тугул, шарҳардаги энг зийли кишилар ҳам ҳеч бир тасаввурга эга эмас эдилар. Лекин бизда худди шундай ўйин бор эди.

«Тўптаёқ» деган ўйин бўларди. Унинг ҳоқеининг бобонаси дейиш ҳам мумкин. Бу ўйинда қатнашувчилар тенг йиқилган бўлиши зарур. Биз яшаган Чога қишлоғи Туркистон шаҳрининг шимолида, Қоратўғида бўлиб, уларнинг «Қайро» ўзининг икки тарафига жойлашган.

Бу воқеалар бундан 65—70-йиллар илгари кечган. Ота-боболаримиз бу ўйин қадимий замонлардан қолганини айтадилар. Тарихчилар, мутахассислар чуқур излансалар, бокс, човгон ўйинларини қаби «тўптаёқ»нинг ҳам қадимий усуллари топилгани мумкин.

Абул ВОЗОРОВ, Бухоро шаҳри.

Ўқувчиға насиҳатлар

(МУАЛЛИМ ЕН ДАФТАРИДАН)

Якка ўзингизгинамас, балки кўпчиликка мақбул бўладиган, нафи тегадиган ишни қил.

Қўнғилиқ қабасини манманлик, мақтанчоқлик, риворлик иллатлари билан эмас, балки меҳр-шафқат, покзаилик, марҳаматлилик, адолатлилик вакамтарлик зери зеварлари билан безат.

Ота-онанг қасби-корини ўрган ва уларнинг ишларини давом эттир.

Илим олиш, ўқиб-ўрганиш сенинг гарданингиз қолганга вазиқ юк. Ана шу юк билан тўлдирилган ҳаёт араванингиз ўзингиз тор.

Ўқитувчиларингиз ва ўртоқларингизга нисбатан икки юзламачилик, мунофиқлик ва масхарабозлик қилма.

Ўзингизга раво кўрмagan ишни бошқаларга ҳам раво кўрма.

Адолат билан қилинган ишингиз умри узун ва охири бахайр бўлишини асло унутма.

Билмаган нарсанингиз ўзбошимчалик ва ўзболанмонлик билан «билман» дея даъво қилма.

Моддий жиҳатдан фақир бўлсангиз ҳам, маънавий жиҳатдан бой бўли.

Ўз-ўзингизни фақат илму маърифат қадиллари билан идора қилма.

Илму маърифат ўзингизни ҳар қандай бойлик ҳам боса олмаслигини унутма.

Ўзингизни оламга танитирмасдан туриб, оламнинг ўзи мени таниб олсин десангиз, барча ёмон хулқлардан ҳазар қилаб!

ҲАСАН ОТА.

Инглизчадан ШМОЛИДДИН ҲАМДАМ ВА ШАРИФ ХОЛМУРОД ТАРЖИМАСИ

ларига қадар уни ўлдириб улғуринган эди. Аббосийлар давлатининг биринчи даври шу билан якун топди.

Кейинги аббосийлар. Ал-Босидан кейин аббосийлар шихрати сўна бошлаган бўлса-да, ал-Мутаваккил ҳокимият жилавоини бир қадар ушлаб туришга эришди.

Аббосийлар ҳукумати. Бу ҳукумат яхши ташкил этилган. Исрода олий ҳукмдор Оллоҳ ҳисобланади, халифа эса унинг ердаги вакили, шу боис бутун маънавий, дунёвий ҳокимият унинг қўлида.

сулот сифатини текшириб унинг унинг ҳамма томонга йўлбаб турадиган тафтишчи йорлок қорчалонларига омонлик бермасди. Бундай ташкилий тузилмиш жамият фаровонлигига хизмат қиларди.

то XVII асрга қадар улар дарслик хизматини ўтаб келдилар. Фалакит жадалини тузиб чиққан, фанга алжабрий ва араб рақамларини ато қилган ал-Хоразмий ўша даврда аяна етти аср мобайнида энг буюк риёзатчи бўлиб келди.

Улуғ кимёгар ва таҳлилки Жобир ибн Ҳайён аббосийлар даврининг илму дариға мансуб аллома бўлиб, унинг амалий усуллари кўп асрлар давомида ҳамма жойда қўлланиб келинди.

Аббосийлар даврининг улуг ишчилари. Бу ўринда биз аб-

босийлар замонинда араб дунёси кўрнгиға кўк қўшиган атиги бир қанча шахсини тилға ола биламиз. Бу кишиларнинг ҳаммаси ўз соҳасида кўп асрлар давомида дунё илм-адрокнини бошқариб турдилар.

Муслимон қонуношуслиги. Ҳуқуқ бобида муслимон қонуношуслиги ўрганилиб ва амалий қўлланиб келинди. Билмиларнинг ушбу жабҳасида тўртта буюк ном машҳурдир, уларнинг фикрлари, Исро қондаларига тафсиллари бутун муслимон қонуношуслигига асос бўлиб хизмат қилди.

Ривоятлар. Муслимонлар Пайғамбар ривоятларига жуда эътибор бераётган эдилар, бироқ фақат аббосийлар даврига келиб улар устиде мунотазам иш олиб боришга киришдилар.

Давоми бор.

БИЛАСИМИ?

Ўқувчилар ДАФТАРИГА ҚАДАР...

Қоғоз тақчил даврларда ўқувчилар аспид (осон бўлинадиган қатлам қатлам ҳора жиерал) славенлик тахтачаларга эгилдилар. Грифелар тақчилларни тошқаллар билан вазиқасини бажарган. У ҳақ славенлик бир тури ҳисобланади.

УЧИРИЧГАЧА

Америкадан Европага келтирилган табиий нарсачука жуда галати нарсачука қарашган. Маълум бўлишича, унга қадар ёзувини ўйинида турли нарсалардан фойдаланишган. Масалан, қадимги Миср сениҳда папируста битилган ёзув нам гулжада осон ўчган.

СИЕҲГА ҚАДАР...

Мисрда нероғифларни папирустарга сувин бўкларда — қорандал раида ёзишган, сунгра қоракўяга ёр аралаштириш фикри туғилган. Бироқ ў ҳозирги сениҳдан муқаллаф фарқ қилган. Ўтган минг йиллар мобайнида сиеҳ тайёрлашнинг турли-туман усуллари синаб қўрилган: олтин ва қумшу кўкун аралаштириш, лаққа аралаштириш, зерника мевасининг шарбатидан ҳам тайёрланган. Рим императори саройида давлат ҳужжатлари махсус соқилар назоратида сақланидиган қиматбаҳо тўқ қизил бўёқда ёзилган. Рус сиеҳ «қоқ сиеҳ» (қурумли) ва «қайнатма» сиеҳларга бўлинган.

(Газетанинг навбатдаги соҳи 30 янбарда чиқади).

Бош муҳаррир Саъдулла ҲАКИМ.

Т. Н. Қори-Ниевий номидаги Ўзбекистон Педагогика фанлари илмий-тадқиқот институти Республикада хизмат кўрсатган фан арбоби, профессор Қодир Фозил-хўжаева вакили Фозил дини САОДАТХОН АЯ вафоти муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

Т. Н. Қори-Ниевий номидаги Ўзбекистон Педагогика фанлари илмий-тадқиқот институти жамоаси етакчи илмий ходим Йўлдош Абдуллаева акиси Аҳмад АБДУЛЛАЕВ вафоти муносабати билан чуқур ҳамдардлик билдиради.

Юнусобод туман халқ таълими бўлими, район қасаба уюшмаси қўмитаси ва педагогик жамоатчилиги район халқ таълими бўлими мудирининг ҳужали ишлари бўйича ўринбосари Қриббек Даутович КАЙРАБЕКОВ бевақт вафот этганлиги муносабати билан марҳумнинг оила аъзолари ва қариндошларига чуқур таъзия изҳор этади.

Тошкент давлат педагогика институти ректорати, физика факультетининг жамоаси, умумий ва экспериментал физика кафедрасининг доценти Пономаренко Валентина Ивановнага онаси

Юлия Сергеевна ЯКОВЛЕВА вафоти муносабати билан чуқур таъзия билдиради.

Сўхтадош Фармуда МАҲҚАМ МУРОД қиз.

ҚИШЛОҚ КЕНГАШЛАРИ ҲАЕТИДАН ДИЛИМДАГИ ГАПНИ АЙТДИНГИЗ...

Нарх-наво кундан кунга охиб бораётган бир пайтда қишлоқ мактабларида аҳвол қандай? Ўқитувчиларга берилаётган имтиёزلарга муносабат қай даражада, хусусан, Президентимизнинг қатор фермонларига жойларда тўшди амал қилинганми? Ўшбу масалалар юзасидан муҳбиримиз Олтириқ районидеги Бўрбюлик қишлоқ кенгашининг раиси Рашидхон Исмаилов билан суҳбатлашди.

— Маълумки, қишлоқ мактабларининг моддий манфаъдорлиги, таъминоти кўп жиҳатдан қишлоқ кенгаши, маҳалла қўмиталари билан боғлиқ. Шунинг учун ҳам бизга энг, аввало, қишлоқ кенгашининг вазифалари, мактабларда таъминот ишларини йўлга қўйишда амалга ошираётган юмушлари ҳақида тўшунтириш берсангиз.

— Қишлоқ кенгаши ўз тасарруфида мавжуд бўлган барча аҳолининг яхши яшаш учун, уларни уй-жой, озиқ-овиқ, қолверса тинчлигини таъминлашда мактаблардеги муаммоларни ҳал қилишде раҳнамолик қилиб туради. Оилавий муносабатлар масаласи ҳам кенгашининг асосий вазифаси ҳисобланади. У барча жамоа ҳўжамалари, ташкилот ва муассасалар устиде назорат олиб боради. Уларнинг тарқийқи этиши ва раванқ топишига, иқтисодийнинг мустаҳкамлашга ёрдам бериб боради.

— Ҳозирги пайтда ҳар бир юмушининг моддий томонига эътибор қўйиб кетгани ҳеч қимга сир эмас. Қишлоқ кенгашининг мактабга берадиган моддий ёрдами тўриқсида баътафсирроқ фикрлансангиз.

— Қишлоқ кенгашимиз ўз ҳудудидаги барча мактаблар, мактабгача тарбия муассасаларида бюджет ҳисобидан уларнинг моддий базисини мустаҳкамлашга ҳар томонлама ёрдамлашмоқда. Масалан, ўкув қуролларини олишда, меҳнат дарсларида ўқувчиларнинг касб ўрганишлари учун тракторлар, тўғиш машиналари, станоклар, информатика ҳисоблаш машиналари, шунингдек, қарамонда ҳеч қим йўқ бўлган ўқувчилар ҳамда кўп болали оилалар фарзандлари учун уст-бош билан таъминлашда ўз ҳиссасини қўшади. Ўқитувчиларимизга ҳам иккомни борица ёқилиб, уй-жой қўриб олиш учун керакли материаллардан ёрдам бериб борилаётир.

— Мактабда ва мактабдан ташқари тарбиявий ишларни ўтказиш учун ҳам қишлоқ кенгашлари тегилли қатор тадбирлар белгилаша керак! — Ўқувчиларимизнинг мактабда ҳунар ўрганишининг учун тўлиқ бўлмас-да, шариотлар яратилган. Улар дарадан бўш закларида касб-ҳунар ўрганишлари мумкин. Энг аълоҳиқ ўқувчиларимиз пионер лагерларига бизнинг қўлланамиз билан жўнатилди. Жумҳуриятимиз шаҳарларига, жумладан, Самарқанд, Бухоро, Хоразм, Андижон, Тошкент, Қирғизистоннинг ўш шаҳарларига саяҳатлар ташкил қилганимиз. Яқинда ўқувчиларимиз Москвада бўлиб қайтишимиз. Мактаб ва мактабдан ташқари тарбиявий ишларни амалга оширишда тасарруфимиздеги мактабларнинг раҳбарлари билан тез-тез кенгаши, тадбирлар ўтказиб тураимиз.

— Албатта, мактабини ташкилий ишларсиз тасаввур қилиш қийин. Ахир, халқимиз бежиз айтаман-ку. Яхши дам — меҳнатга ҳамдам деб. Зин мақолатимизда район мактабларини спорт мусобақалари ташкил этганимиз. Улар билан турли кўрин-кўрсурлар ўтказилди. «Ким бўлмоқчи?» «Қизлар гуруҳини», «Балли, йигитлар!» каби маззуларда кечлар, буюк алломаларимиз ижодиғига бағишлаб мушоиралар уюштирдим. Улар тез-тез меҳнат фахрийлари ҳамда Улуғ Ватан уруши қатнашчилари билан ўчрашиб турадилар.

— Невбатдаги аънавий савол: келгуси режаларингиз?

— Айни кунларда 280 ўринли боғча қураляимиз. 550 ўринли янги мактаб қуриляимиз. 1993 йилга мўлжаллаб қўйганимиз. Қишлоғимиздаги маданий ёдгорликларни қайта таъмирлаш ишлари олиб борилаётир. Аҳолини ичкилик суви билан таъминлаш, қишлоқни таъмирлаш, ишчиларни яшаш жойлаштириш энг биринчи вазифаларимиздан-дир. Уялаймики, булар тез орада амалга ошади. Ҳозир қишлоғимизда ёғочни қайта ишлаш корхонаси, консервация, тўқимачилик кичик корхонаси иш бошлаш арафасида турбди. Шунингдек, келажикимиз ворислари бўлган мактаб ўқувчилари, уларнинг муаллимлари учун шарт-шароитлар яратиш ишлари сира тўқатмаймиз. Давр нимани тактозо этса, биз ҳаммаша хизматга камарбастамиз.

Телефонлар: масъул секретарь — 32-54-17, хатлар ва оммавий ишлар бўлими — 33-04-21, 52-35.

Ўзбекистон Республикаси «Шарқ» нашриёт-матбаа концернининг босмахонаси. Тошкент, Ленинград кўчаси, 32.

Босишга топириш вақти 20.00. Босишга топириш вақти 18.30.

Таъсис этувчилар: Ўзбекистон Халқ таълими вазирлиги, Халқ таълими ва фан ходимлари қасаба уюшмаси Марказий Қўмитаси ҳамда Ўзбекистон Педагогика жамияти

МАНЗИЛГОҲИМИЗ: 700083, Тошкент, Ленинград кўчаси, 32.